

O'TKAN KUNLAR ROMANIDA XALQONA IBORALAR VA BADIY TASVIR VOSITALARINING QO'LLANILISHI.

Jo'rayeva Ruhshonaxon Asadillo qizi

Farg'ona davlat universiteti
filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriyning “O'tkan kunlar” romani badiiy tasvir vositalari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Asardagi o'xshatishlar ,siafatlashlar va xalqona iboralarning qahramonlar xarakterini ochib berishdagi lisoniy-esstetik vazifalari yoritilgan.Tadqiqot davomida yozuvchining so'z qo'llash mahorati va asar tilining o'zbek adabiy tili rivojidadagi o'rni aniqlangan.

Tayanch so'zlar: Abdulla Qodiriy , “O'tkan kunlar “ , badiiy tasvir vositalari , o'xshatish , epitet , frazeologizm , lisoniy tahlil , badiiy mahorat.

O'zbek milliy romanchiligining cho'qqisi hisoblangan Abdulla Qodiriyning “O'tkan kunlar “ asari nafaqat o'zining ijtimoiy-tarixiy ko'lami ,balki betakror badiiy tili bilan ham jahon adabiyoti durdonalari qatoridan munosib joy olgan. Muallif ushbu asar orqali o'zbek adabiy tilining boy imkoniyatlarini , xalqona iboralarning jozibasini va badiiy tasvir vositalarining cheksiz qudratini namoyish etib bergan.

Ma'lumki ,badiiy asarning ta'sirchanligi va hayotiyligi umda qo'llanilgan tasvir vositalarining o'rinli tanlaganiga bevosita bog'liq. Abdulla Qodiriy personajlarning ruhiy holatini , tabiat manzaralarini va o'sha davr ijtimoiy muhitini tasvirlashda o'xshatish ,epitet va frazeologizmlardan zargarlik aniqligida foydalangan.

Ushbu maqolaning dolzarbligi bugungi kunda milliy tilimizning asl jozibasini saqlab qolish va yosh avlodga baadiiy so'zning qudratini tushuntirishda Qodiriy mahoratini o'rganish muhim ahamiyat kasb etishi bilan belgilanadi .Tadqiqotning maqsadi romandagi badiiy tasvir vositalarini lisoniy-estetik jihatdan tahlil qilish va ularning asar g'oyaaviy mazmunini ochib berishdagi xizmatini yoritishdan iborat.

Abdulla Qodiriy o'zbek tilining boy xazinasi – badiiy tasvir vositalaridan foydalanishda haqiqiy zargar edi. Uning tasvirlari shunchaki bezak emas, balki asarning g'oyaviy mazmunini va personajlar ruhiyatini ochib beruvchi vositadir.

Yozuvchi qahramonlarining go'zalligini yoki holatini tasvirlashda milliy ruhdagi o'xshatishlardan foydalanadi. Masalan, Kumushbibining go'zalligini ta'riflashda u an'anaviy sharqona timsollarni yangicha joziba bilan qo'llaydi: "Uning yuzi o'n to'rt kunlik oydek, ko'zlari qora kiyikning ko'zidek, begunoh va ma'sum..." Bu yerda "o'n to'rt kunlik oy" o'xshatishi shunchaki tashqi husnni emas, balki qahramonning ichki nurini pokligini ham ifodalaydi. Shuningdek, Otabekning Kumushga bo'lgan muhabbati tufayli tushgan holatini "shoshgan ohu" yoki "iztirobli bulbul" kabi o'xshatishlar orqali yanada ta'sirliroq ko'rsatadi.

"O'tkan kunlar" xalqchilligi uning tilidagi xalqqona iboralarning ko'pligidir. Muallif jonli so'zlashuv tilidagi frazeologizmlarni badiiy maatnga mahorat bilan singdiradi:

- 1."Yuragiga o't tushdi" – Otabekni Kumushni ko'rgandagi hayajoni.
- 2."Tili kalimaga kelmaslik" – kutilmagan baxt yoki qayg'u holatidagi lol qolish.
- 3."Baxti chopmoq" – inson taqdiridagi ijobiy burilishlarni ifodalashda.

Abdulla Qodiriy qahramon portretini chizishda faqat tashqi ko'rinishga emas, balki o'sha ko'rinish ortidagi ma'noni ham tasvirlaydi.

1.Zaynab tasviri: "Zaynabning ko'zlari bo'sh, nigohlari ma'nosiz edi." Bu yerda muallif "ma'nosiz" sifati orqali Zaynabning ichki dunyosidagi bo'shliqni va uning Otabek qalbidan joy ololmasligini birgina so'z orqali ifodalab bergan.

2.Otabekning birinchi uchrashuvi: Kumushni birinchi marta ko'rgandagi holatini yozuvchi "Anqov bo'lib qoldi" yoki "Aqli shoshdi" kabi iboralar bilan emas, balki "ruhining parvozi" kabi metaforik tasvirlar orqali ifodalaydi.

Tabiat manzaralarini inson ruhiyatiga bog'lash. Asarda tabiat shunchaki manzara emas, u qahramonlar bilan birga yashaydi.

Marg'ilon sadosi : Otabek Marg'ilonga yaqinlashganda tabiatning har bir tovushi uning qalbida aks – sado beradi . Muallif yo'l bo'yidagi tollarning egilishini ham, shabada esishini ham jonlantirish orqali Otabekning intizorlik holatiga bog'laydi.

Zulmat tasviri : Asarning fojiali qismlarida (masalan , tuhmat tufayli Otabek va Yusufbek hojining qamalishi) yozuvchi tun va qorong'ulik tasviridan unumli foydalangan . Bunda “qora tun “ , “vahimali sukunat” kabi epitetlar voqealar ziddiyatini yanada kuchaytiradi.

Kinoya va piching (Ironiya)

Qodiriyning nafaqat go'zallikni , balki jamiyatdagi illatlarni ham tasviriy vositalar bilan ko'rsatadi:

Hoshimjon va kazzoblar obrazi: Ularning nutqida mubolag'a (giperbola) va kesatiqlar ko'p uchraydi.Bu orqali muallif o'sha davrdagi nodonlik va munofiqlikni kulgi (satira) ostiga oladi.

Yozuvchi ushbu tasvir orqali o'quvchining his-tuyg'ulariga ta'sir o'tkazishni va voqeani jonliroq tasavvur qilishni maqsad qilgan .

Xulosa qilib aytganda , Abdulla Qodiriyning “O'tkan kunlar “ romani o'zbek badiiy tafakkuri va tilshunosligining betakror namunasi . Tadqiqot davomida asarda qo'llanilgan badiiy tasvir vositalarini tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1.Tasviriy mahorat: Yozuvchi qo'llagan o'xshatish va epitetlar shunchaki bezak emas , balki qahramonlarning ruhiy dunyosi va tashqi qiyofasini o'quvchi ko'z o'ngida gavdalandiruvchi vositadir.

2.Lisoniy boylik : Romanda frazeologizmlar va xalqona iboralarning mahorat bilan qo'llanilishi asarning hayotiyiligini ta'minlagan hamda o'zbek tilining boy imkoniyatlarini ko'rsatib bergan.

3.Psixologik tasvir : Tabiat hodisalarining personajlar kayfiyati bilan bog'lanishi (metaforik ko'chimlar) asarning badiiy – estetik qiymatini oshirishga xizmat qilgan.

Umuman olganda , Abdulla Qodiriyning so'z qo'llash mahorati bugungi kun yozuvchilari va tilshunoslari uchun katta maktab vazifasini o'taydi.Asar tilini o'rganish

o'zbek adabiy tilining tarixiy tarqiyotini va badiiy so'zning qudratini anglashda muhim ahamiyatga ega .

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati :

- 1.Qodiriy A.”O'tkan kunlar “ (roman) . – Toshkent : Sharq , 2018.
- 2.Qo'shjonov M. “Qodiriyning tasvirlash san'ati” . – Toshkent : Fan , 1966.
- 3.Sulton I . “ Adabiyot nazariyasi” . – Toshkent : O'qituvchi , 1980.